

Kapitalno djelo o etrušćanskoj civilizaciji u hrvatskom izdanju

MASSIMO PALLOTTINO, *Etrušćani. Etruskologija (143 table i 18 slika u tekstu)*, ur. BRUNA KUNTIĆ-MAKVIĆ, 1. hrvatsko izdanje s dopunom o etrušćanskim spomenicima u Hrvatskoj, Zagreb: Svitava, 2008, 539 str.

Vrijednosti jedinstvene etrušćanske civilizacije i njihov značajan utjecaj na stari svijet odavna su bili predmetom zanimanja i istraživanja brojnih znanstvenika. Etruskologiju kao znanost u dvadesetom je stoljeću potpuno afirmirao svjetski ugledni znanstvenik Massimo Pallottino, autor djela *Etruscologia*, koje je prvi put izašlo 1942. godine. Doživjelo je sedam izdanja, a posljednje je dopunjeno i prerađeno 1984. godine. K tomu, dosad je pretiskano sedam puta, posljednji put 2002, i prevedeno na niz svjetskih jezika. Unatoč činjenici da u najnovije vrijeme nije prerađivano, i danas je nezaobilazno pri proučavanju svih aspekata etrušćanske povijesti i kulture.

Nedavno je u izdanju nakladničke kuće Svitava, u biblioteci Antika, nakon prve knjige *Iliri* Pierrea Cabanesa, izašao prijevod upravo Pallottinova izdanja o Etrušćanima. Zahtjevan posao prijevoda obavili su Marko Kovačić i Tereza Begović, a knjigu je uredila prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić koja je obavila i stručnu redakciju knjige, prijevod predgovora i skeda uz ilustracije.

Prvo izdanje Pallottinove knjige bilo je znatno manjeg opsega, no s vremenom je autor napredovao u svojim istraživanjima, uvažavajući nove rezultate arheoloških iskopavanja te je svako novo izdanje raslo, bivalo dopunjivano novim, aktualnim saznanjima i obogaćivano novim pristupima problemima etrušćanske kulture i civilizacije. Koristio se sve naprednijom metodologijom i promatrao etrušćanski fenomen interdisciplinarno, ne zanemarujući niti jedan aspekt, odnosno jednako se marno posvećujući Etrušćanima s gledišta povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti, filologije. Zbog toga njegova knjiga dosad nije nadmašena, a bila je uzorom i polazištem za važna etruskološka djela Maria Torellija, Maura Cristofanija, Romola A. Stacciolija i Giovannangela Camporealea. Ipak, možda je najveći Pallottinov prinos etruskologiji dio knjige u kojem se bavi pitanjem i tumačenjem podrijetla Etrušćana, čemu je u posljednjem izdanju posvećeno čitavo jedno poglavlje. Tako su dostignuća etrušćanske civilizacije na stanovit način u sjeni proučavanja povijesnih aspekata procesa njezina formiranja te definiranja etrušćanskog identiteta. Svojim se istraživanjima i djelom Pallottino osobito zalagao za otklanjanje predrasude o etrušćanskoj civilizaciji kao zagonetnoj te posve drukčijoj i tuđoj u odnosu na ondašnji grčki i rimski svijet, pa nakon njegovih promišljanja i zaključivanja nije moguće, kao što je to bilo uobičajeno, Etrušćane promatrati kao izoliran fenomen.

Posljednje izdanje *Etrušćana*, unatoč ažuriranjima i obogaćivanjima zbog novijih otkrića, sačuvalo je svoj izvorni nacrt. Knjiga je koncipirana u tri dijela, a prethodi im Uvod u poznavanje etrušćanskog svijeta (str. 35-58), u kojem je iznesena povijest etruskologije: pregled autora i dotadašnjih spoznaja na tom području. U prvom dijelu knjige (str. 61-248) četiri su poglavlja, a u njima je riječ o povijesti Etrušćana u kontekstu povijesti Italije i Sredozemlja, o njihovom mjestu u italskome svijetu te osobito o problemu njihova podrijetla. Iako je Pallottino isprva uglavnom razmatrao teoriju o autohtonosti Etrušćana, u kasnijim je izdanjima prihvatio niz različitih teorija o njihovu podrijetlu, zaključujući da se taj iznimno složeni problem može shvatiti jedino kao posljedica više različitih

čimbenika. Drugi dio knjige (str. 251-368) čini pet poglavlja u kojima se Pallottino bavi etrušćanskom civilizacijom, njihovim gradovima i nekropolama, društvom i ustanovama, vjerom, književnošću i umjetnošću, životu i običajima. Jasno definira veze etrušćanske umjetnosti i društva u kojem je nastala te veze s grčkom umjetnosti. Treći dio knjige (str. 371-466) sastoji se od tri poglavlja, a posvećen je jeziku Etruščana, etrušćanskim tekstovima i njihovim tumačenjima. Pallottino precizno definira probleme vezane i uz danas ne posve razjašnjen etrušćanski jezik, osvrće se na dotadašnja otkrića, nudi brojne primjere i svoje lingvističke spoznaje te je čak sastavio rječnik poznatih riječi etrušćanskog jezika. U središtu Pallottinova zanimanja, kad je o etrušćanskom jeziku i pismu riječ, poznata je Zagrebačka lanena knjiga (*Liber Linteus Zagrabienensis*), najduži i najznačajniji etrušćanski pisani dokument, k tomu jedini sačuvani etrušćanski tekst koji nije epigrafski te jedini sačuvani primjerak antičke obredne lanene knjige. Na kraju knjige su Pallottinova bibliografija (str. 467-468), pet kazala: dva kazala ilustracija (onih u tekstu, str. 497, i u tabli, str. 498), kazalo povijesnih i zemljopisnih naziva (str. 499-526), kazalo starih pisaca (str. 529-530), i kazalo autora znanstvene literature (str. 531-541) te napokon, table s likovnim materijalom, fotografijama i zemljovidima (I-CXLIII). U knjizi su ukupno 143 table te 18 slika u tekstu.

Iako je knjiga namijenjena znanstvenicima i studentima, pisana je tako da je zanimljiva i pristupačna svima koji su fascinirani etrušćanskom civilizacijom. Razlog tomu je i lakoća Pallottinova izlaganja velikog broja podataka te zaključivanja koje čitatelju omogućuje razumijevanje svih činitelja vezanih uz stvaranje i razvoj etrušćanske civilizacije u njezinu suživotu s grčkom i italjskom kulturom.

Hrvatsko izdanje knjige započinje opsežnim predgovorom urednice Brune Kuntić-Makvić, pod nazivom *Hrvatsko lice etruskologije* (str. 11-26), iz kojeg je jasno zašto je u izabrano upravo Pallottinovo djelo, s kakvim se teškoćama susretalo pri prevođenju i što je novo u knjizi u odnosu na njezino posljednje talijansko izdanje. Naime, velika ekipa (Marko Kovačić, Tereza Begović, Bruna Kuntić-Makvić) koja je radila na hrvatskom izdanju Pallottinove knjige obavila je golem posao. Pallottinov težak i kićen diskurs, duge rečenice nije bilo lako prevesti i pritom zadržati njegove osobitosti. Također je bilo zahtjevno ujednačiti i pohrvatiti toponime, jednako u tekstu i na zemljovidima. Nije bilo lako prevesti ni vlastita imena te brojne stručne termine vezane uz etničke i političke zajednice staroga svijeta, što su prevoditelji uspješno obavili. Što se tiče opreme knjige, hrvatsko izdanje za razliku od talijanskoga ima i žive glave, istaknuta prezimena ljudi i citate u kurzivu. Uvedene su kratice imena starih pisaca uz ime u kazalu, referencije na slike i table u tekst i bilješke te u kazala koja su ovom prilikom dopunjena pojmovima i imenima koja su propuštena u izvorniku.

Novina hrvatskoga izdanja knjige jest i vrlo vrijedan pogovor Ante Rendića Miočevića *Etruščani, „Etruskologija“ i Zagrebačka lanena knjiga* (str. 469-490), u kojem je riječ o današnjem stanju etruskologije, Pallottinovu prinosu te o tragovima etrušćanske kulture na hrvatskome povijesnom prostoru. Rendić Miočević ponajviše piše o Zagrebačkoj lanenoj knjizi, a potom i o nizu etrušćanskih keramičkih i metalnih predmeta nađenih uglavnom u Istri: u nekropolama u Nezakciju, Picugima, Bermu te u Grobniku kod Rijeke, a zatim i u Kompoljima u Lici, Turčišću – Dvorišću kod Čakovca, Kaptolu kod Požege te u Ninu. Daje naslutiti da će ih biti još zbog novih nalaza na arheološkom terenu u Budinjaku kraj Zagreba. Tablama sa slikama na kraju knjige dodane su i ilustracije etrušćanskih spomenika na tlu Hrvatske, koje prate tekst Pogovora (table CXXXIX-CXLIII).

S obzirom na činjenicu da je knjiga *Etruščani* najutjecajnije djelo o etruščanskoj civilizaciji i uzor za interdisciplinarno proučavanje ostalih naroda staroga svijeta te s obzirom na to da smo ponosni vlasnici svjetski poznate Zagrebačke lanene knjige i drugih vrijednih etruščanskih spomenika, sreća je da nam je veliko Pallottinovo djelo konačno dostupno i u hrvatskom prijevodu.

Inga VILOGORAC

Cjelovit pristup povijesti Japoda

BORIS OLUJIĆ, *Povijest Japoda. Pristup*, Zagreb: Srednja Europa, 2007, 299 str.

Temeljito proučavanje narodnosnih zajednica na hrvatskome povijesnom prostoru u prapovijesti i starom vijeku odavno je svojevrstan dug hrvatske historiografije. Uistinu, rijetke su studije, naročito monografskog karaktera, koje se podrobno bave tom problematikom, odnosno nastoje osvijetliti ilirski svijet u svoj njegovoj višeslojnosti. To nikako ne znači da istraživanja nije bilo ili da ih nema. Naprotiv, mnogo je toga već učinjeno, ali još više tek predstoji. Stoga je knjiga *Povijest Japoda* Borisa Olujića, zagrebačkog povjesničara i arheologa te profesora stare povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, izniman doprinos ilirološkim temama. Naime, u njoj se ne samo sintetiziraju dosadašnje spoznaje i pruža okvir za njihovu sveobuhvatnu raščlambu nego se nude i valjane smjernice za buduća istraživanja, osobito u vezi s novim metodološkim obrascima. Njezina je vrijednost to veća što i jest zamišljena kao privremeni *Forschungsstand* i teorijska osnovica – otuda i knjižni podnaslov *Pristup* – a ujedno je i plod autorovih osobnih terenskih iskustava i arheoloških rezultata.

Knjiga je podijeljena u devet poglavlja, nakon kojih slijede zaključna razmatranja i dva priloga; prvi posvećen pokretnim nalazima i važnijim nalazištima japodske kulture željeznog doba (str. 221-227), dok drugi čini izbor iz starovjekovnih literarnih vrela (str. 229-236). Prijevod odabranih odlomaka djelo je Brune Kuntić-Makvić, a zastupljeni su redom Strabon iz Amazije, Plinije Stariji, Apijan iz Aleksandrije i Dion Kasije. Odabir je svrhovit jer donosi pisce čiji su zapisi glavni književni izvori za japodsku povijest. Na kraju knjige obiman je popis korištenih izvora i znanstvene literature s kraticama (str. 237-278) te dvostruko kazalo: geografskih pojmova (str. 279-290) i osobnih imena (str. 291-298). Knjizi su pridijeljene i ilustracije, 24 uglavnom autorove fotografije te tri karte. Ilustracijama i kartama popraćen je i osnovni tekst (str. 25, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 124, 125, 137, 139, 203).

Već iz početnog poglavlja *Teorijske postavke istraživanja etničkih zajednica starog Ilirika* (str. 9-24) jasno je vidljivo koliko se u knjizi sagledavaju i opća i specifična pitanja iliroloških studija, kad je riječ o hrvatskoj historiografiji, na nov način. Tako se na bitno široj teorijskoj i metodološkoj osnovi razmatra i pitanje japodskog etniciteta i identiteta. Na tragu suvremenih interpretacijskih kretanja autor se pozabavio i problemom izjednačavanja arheološke kulture, koja je tek istraživački konstrukt, s etničkom skupinom,

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 40

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2008.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 40

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u prosincu 2008. godine

Naklada

400 primjeraka

